

Никольскайга кыргыһы 90 сылыгар

1982 жыл. Бэс ыйын 22 күнэ. 1 Хомустаах балыһатыгар эмтэнэ сытар аҕабын көрсөн баран, мотоцикылынан Намга төннөн иһэбин. Никольскайга „Ус ыстык“ пааматынныгы көрөөрү туораатым. Ол сағана Мэнэ Таас суох этэ. Чугастан олус мөкү көрүгүнээх, бүрүөтүн ылтаһынын дэлби дэбин сиэбит, көрүллүбэт пааматыннык. Көрдөөн хонууттан суруктаах ылтаһыны буллум. „Тыйы, бүгүн сәрии буолбут күнэ эбит, 60 сыла. Дьон хаана тохтубут, Нам дьонун төрүттэрэ кыргылыбыт сирдэрэ, ол бәлиэтэ – пааматыннык хараллыбакка турарын, сәрии буолбутун 60 сылын ханна да суруйбаттарыттан бәлиэтэбэттәриттэн хоргута санаатым. Оттон Таатгалар дьонноругар бәлиэ туруораллар, оннооҕор олорон ааспыт хаайыһылаах сылынайдар айы сыап ыйаммыт сәргәлэри туруорбуттар.

Хамафаттаҕа убайбын көрсөөрү „Комсомольскай“ сопхуос хонтуоратыгар киридим. Убайым хоһугар И.И. Бережнев „ТБ“ инженера үлэлии олорор эбит: „Степан Степанович сотору кәлиэ, кәтэс“, – диэтэ. Кәпсәттибит. Бүгүн Никольскай сәриитэ 60 сыла эбит диэн кәпсәттим. Иван Иванович: „Дойдубар Никольскайга өрдөөүтэ куораттан кыһыл бартыһаан – нуучча оҕонньоро тахсыбыта. Уһун бытыктарын туора сотто-сотто: „А мы их шашками по головам, по головам рубали, порубали на славу вжик-вжик...“ дии-дии саабыланан кәрдибитин, туора охсутаалаабытын астына-астына көрдөрүтэ, кәпсәзитэ. Кинини тулалаан биһиги саха оҕолоро турабыт, кәпсәэнин сәргийбит, сөҕө-махтайа истәбит. Кәлин ону санаан, толкуйдаан ыллахпына

– кыбыста саныбын.

Дьинэ, бу илэ дьиннээх өлөрүөхсүт, бәйэлээх бәйэбит дьоммутун, сахалары саабыланан төбөлөрүн үлтү сынһан кәрдибит, онтун киһиргәэн кәпсәэбит эбит. Билинги оҕолор саха сири историктаһын, улуустарын историктаһын билбәттэрэ, ону үөрәппәттэрэ олус куһаҕан диэн санаатын үлләһиннэ. Иван Иванович ити кәпсәэниттән сиэттэрән кәлин аҕабыттан ыйыттым: „Аҕаа, эһээм Сөдүөт Куонда Кириэскэ, Сивцев этәрэ-этигәр кириэри тийибитин ылбатахтар диэбитин. Арааһа, чәй, табах иннигәр этәрәккә кириэ сатабыта буолуо?“ „Суох, оннук буолбатах.

1922 с. соҕурууттан нуучча аармыйата кәлән сахалары өлөрөн, кырган эрәләр. Жатайга Эверстов баай кыстыгар, Тулагыга, Киллэмгә ыалы ыалынан эспиттәр. Дьахтар, оҕо диэн аһымматтар барыларын өлөрбүттәр. Сахалары кыргыаһыт диэн сааналларын туһунан ыһырык сурах Нам улууһун дьонун аймаабыт. Көмүскәниэбин, олорон биэримизин диэн дьон этәрәккә кирбиттәр. Эн эһәэн Сөдүөт икки инитинэн этәрәккә кириэри тийибиттәр. Туох төрүөттәэбин билбәппин. Хамандыр тойон эһәэвәр киэбирбит, үөхпүт, сәнәэбит. Эһәэн өһүргәнән мөккүспүт, үөхсүбүт, ыксан силлээх хокуосканы тойон

мунугар туттарбыт. Хамандыыр кыһырыбыт, өссө эбитин холуочуккун диэн хаайыһа уктарбыт, сибииккәвә хоннорбут. Этәрәккә ылбатах. Эһәэн

САХА НОРУОТУН ТРАГЕДИЯТА

хойкука диэри ону санаатаһына кинэ хоннор, кыһаханар этэ. Икки инитэ Сивцев этәрәэтин байыастара буолбуттар. Николь-

скай сәриитигәр сылдыбыттар. Улахана Никиитэ (Софронов Никита Давыдович) Никольскай сәриититтән тыһннаах ордон, хоту Булунга тийибит. Оно тийән үләннәэбин Илья Егорович Винокуровы, үрүннәргә билиэн тутуллубутун түүн күрәтән, өлөрөлүүттән быһаабыт улахан өнөлөөх.

Кыра иниләрэ Миитәрәй (Софронов Дмитрий Давыдович) Никольскай сәриитигәр өлбүт.

„Аҕаа, оттон 1 Хомустаах аартыгар (уруккута Кыһыл Сыыр аартыга) кыһыллары тоһуйбуттар“, – диэбитин. „Оччолорго аартык суола бәрәбинәннән тәлгәтиллән, тәлигәлээх эрәт аһар кыараҕас буолара. Мыраантан түһән, кумах сыыр тахсытыгар, суол торойугар, оқуопа хастан хас да күн кәтәһән, тоһуа сыпшыттар. Стрдааттаах эскадронун, Петроградскай полканы, бу тоһуур кыараҕас суолга тәһитэ ытыалаан, аһарыа суох этэ. Ону баара строд этәрәэтэ кәлиэ биир күн иннинэ, тоһуур байыастарын хамандыырдар Семенов офицер штабка Никольскайга барыларын ыһыран ылбыт. Суол аһаланнаҕа ол. Онтон атын итиччә элбәк киһи кыргылыһа суох этэ“. „Аҕаа, эн итини хантан биллүбүт? Ханна да суруллубат дии“.

„Абаҕам Никиитэ Кыһыл Сыыр аартыгар тоһуурга сылдыбытын Никольскай кыргыһытын илэ көрбүтүн санаата оонньоон

биирдә ахтыбыта: „Хонууга киһи хаана, өлүгә, ыһы-хаһы ыһырык этә“. Оттон жайдах тыһннаах хаалытын эппәтәвә. Биһиги оҕолор киниттән толлор этибит. Нүһәр аҕыйах сангалаах, ыарахан хааннаах киһи этә“, – диэн аҕам кәпсәэнин түмүктәэбитә.

И. Строд „В якутской тайге“ диэн кәпсәэнигәр Никольскайга 1000 үрүн бандыһыты өлөрбүттәр ахтан суруйбут.

Оччотооҕу Саха республикатын салайааччылары М.К. Аммосов, П.А. Слепцов – Ойуунускай Никольскай кыргыһытыгар элбәк саханы өлөттөрбүттәрин, онон өстүйүүнү күөдүһпүттәрин буруйдаан хаһыаттарга историктарыстатыйалара таһыстылар. Ити сыһа өйдөбүл. М.К. Аммосов, П.А. Слепцов хайаан да норуоттарын көмүскәспит буолуохтаахтар. Никольскай сәриитигәр өлбүт дьонно анаммыт кәриэстәбил Мэнэ Таас сыыр үрдүгәр турарын аһан иһән ытыктыы көрөбүн, таһы туруорбут үтүө дьонно махтана саныбын.

Саха норуотун трагедията, историктаһын ыарахан өйдөбүллээх кәричгә тыһыһынчанан саха норуотун хаана тохтубут толооно, ууга тимирән өлбүт чүөмпәтэ. Бу дьон туох иһин сырдык тыһыннарын толук уурбуттарай, туох ыраас ыра санаанан салайтарбыттарай, сааһаах туппуттарай? Саха сиригәр маннык элбәк киһи өлүүлээх сәрии буолбут сиригәр историкскай музей баара буоллар. Уруккутун билэргә, ааспыт кәмнәри ахтарга, улуус ыччатыгар билиһиннәрән, көрдөрөн үөрәтәр итиигә туһаннаахха баара.

Уруккуну, ааспыт билбәт, норуотун, улууһун историктаһын интәрһиргәэбәт киһи – инники кәскилэ суоһун өйдүүрбүт уолдыаста.

Роман СОФРОНОВ